

**МОРФОЛОГІЯ СТИЛЮ ГАЛИНИ МАЛИК
(НА ПРИКЛАДІ ФАНТАСТИЧНИХ ПОВІСТЕЙ
«ЗЛОЧИНЦІ З ПАРАЛЕЛЬНОГО СВІТУ»,
«ЗЛОЧИНЦІ З ПАРАЛЕЛЬНОГО СВІТУ-2»
ТА ПОВІСТІ-СЮР «АБРА&КАДАБРА»)**

***Анотація.** У статті зроблено спробу окреслити загальні риси творчої манери Галини Малик, розкрити морфологію її стилю за композиційними, жанровими, образотворчими та художньо-мовленнєвими особливостями творів для підлітків. Автор статті досліджує індивідуальний стиль письменниці на прикладі фантастичних повістей «Злочинці з паралельного світу», «Злочинці з паралельного світу-2» та повісті-сюр «Абра&кадабра».*

***Ключові слова.** Галина Малик, морфологія стилю, тематика, образотворення, художньо-мовленнєві засоби, композиційні, жанрові особливості.*

Творчість Галини Малик давно поцінована читачем: дошкільнятами, молодшими школярами, підлітками й дорослими. Її твори: казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», «Подорож до країни Сяк-Таків. Пригоди дівчинки Алі в країні Сяк-Таків», повість «Сміятися заборонено!», п'єса «Пригоди в зачарованому місті», фантастичні повісті «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу-2», зокрема останні, стали знаковими у дитячій літературі останніх десятиліть. Про це свідчить перша премія Міжнародної книжкової ярмарки у Києві «Книжковий сад» у номінації «Світ дитини» за книжку «Злочинці з паралельного світу» (2002), спеціальний диплом Міжнародної книжкової ярмарки у Києві «Книжковий сад» за книжку «Злочинці з паралельного світу-2» (2004), а також присудження літературної премії імені Лесі Українки автору за повість «Злочинці з паралельного світу».

Твір «Злочинці з паралельного світу», точніше, уривки з цієї книги, включено до проекту програми з української літератури, укладеної колективом під керівництвом Н. Волошиної (Інститут педагогіки НАПН України) [6, с. 7]. На жаль, у чинній програмі цього твору немає. Автори нового проекту програми з української літератури для 5-9 класів пропонують цю фантастичну повість для додаткового читання п'ятикласникам [9]

Фантастичні повісті «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу-2» студенти-філологи вивчають у межах дисципліни «Дитяча література» з циклу професійної та практичної підготовки.

Галина Малик претендує, за висловом К. Родика, «...на «посаду» сучасного українського казкаря №1», оскільки її творчій манері властива «майстерна актуалізація архетипів». [7, с. 19] Окрім того, вона майстер фантастичної прози для різновікових груп школярів, зокрема й для підлітків. Нещодавно з-під пера письменниці вийшов новий твір – повість-сюр «Абра&кадабра», адресований одночасно дітям і дорослим.

Проте твір ще мало відомий широкій читацькій аудиторії: у 2007 році з'явився його журнальний варіант («Однокласник», 2007), у 2011 році в ужгородському Поліграфцентрі «Ліра» «Абра&кадабра» вийшла як книга [3]. На жаль, вона, поки що, не надійшла навіть до обласних бібліотек.

Незважаючи на популярність творчості Галина Малик серед читацького загалу, літературознавчих досліджень, статей про неї обмаль. Винятки становлять хіба що поодинокі газетні публікації О. Бойченка, В. Кузана, К. Родика про «Злочинців з паралельного світу». Часто зустрічаються принагідні згадки, що стосуються окремих творів сучасної письменниці, у «Книжковому світі», «Книжковому клубі», «Другові читача», «Книжникові – ревью» Окремі розвідки мають регіональний характер, тому недоступні для широкого кола науковців.

Мета статті – це спроба окреслити загальні риси творчої манери письменниці Галини Малик, визначити морфологію її стилю на основі композиційних жанрових, образотворчих та художньо-мовленневих особливостей творів для підлітків на прикладі фантастичних повістей «Злочинці з паралельного світу», «Злочинці з паралельного світу-2» та повісті-сюр «Абра&кадабра».

У літературознавстві усталився вираз «індивідуальний стиль автора», оскільки цей термін дає змогу окреслити особливості творчої манери митця: теми, образи, композицію, сюжет, жанр творів. Це надзвичайно важливі чинники, на яких базується аналіз творчості окремого письменника. П. Сакулін увів поняття «морфологія стилю» і визначив його складові: тематика, образи і засоби їх творення, домінування жанрів, жанр як форма творчості, художньо-мовленнєві засоби, їх значення та специфіка функціонування в тексті. [8, с.22]

Для окреслення творчої манери, індивідуального стилю Галини Малик варто скористатися основними елементами морфології стилю за П. Сакуліним. Отже, тематика і проблематика творчості письменниці стосується впливу цивілізації на людське суспільство, на тваринний світ, на навколишнє. Галина Малик – новатор у розширенні тематичного об'єкту літератури для підлітків. Вона чи не єдина, хто наважився представити чорнобильську тему дитячій аудиторії. Причому розкрито її високоталановито і безпечно. Для втілення своїх задумів автор обирає жанр фантастичної повісті.

Трансформація казки як жанру у фантастичну повість у творчості Г. Малик цілком природна, позаяк перші твори писалися для дошкільнят і молодших школярів, а «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу-2» адресувалися зовсім іншій аудиторії: учням середнього віку, повість-сюр «Абра&кадабра» розрахована ще й на дорослого читача.

Фантастичний елемент, він же – обрамлення першої повісті, – це паралельний світ та його представники. Втручання у життя людей і тварин прибульців з паралельного світу: Пола, Тера і Гейста – прийом, обраний автором для розгортання сюжету. Власне для того, аби зібрати в одному місці безпритульних покинутих тварин, птахів, хлопчика Хроню і навести лад у світі, де господарями є люди. Паралельний світ, за Галиною Малик, це світ, у якому все навпаки: люди помінялися місцями з тваринами. Такий прийом допомагає донести авторську ідею: у світі людей і тварин мають бути гармонійні стосунки, бо на цій землі все створено для розумного співіснування усіх живих істот.

У другій повісті-продовженні «Злочинці з паралельного світу-2» автор занурює читача у ще один світ: світ предків, що знаходиться у часовому розломі. Таким чином Хроня з друзями потрапив в інший вимір, у світ, де відчув себе частинкою цілого – свого роду і зрозумів, що він не самотній у цьому світі. Такий взаємозв'язок між різними світами не випадковий: автор наполегливо проводить думку про тяглість історії людства, про космічні закони вищої гармонії і рівноваги, яких сучасне цивілізоване людство має дотримуватися.

Образотворення Галини Малик має кілька специфічних рис. Авторською уявою створено фантастичні істоти: це чорнобильські мутанти. Наприклад, потвора Чмак, пляшкоїд,

(перший, кого зустріли в Зоні Хроня і Рекс), який підзаряджався від атомного реактора і з неймовірною швидкістю поїдав пластиковий непотріб. У житті головного героя ця потвора (на те й потвора) відіграла негативну роль. Адже саме мутант-пляшкоїд допомагав банді Ацетона у полюванні на Хроню.

У новій повісті «Абра&кадабра» головною дійовою особою є знову ж таки мутант. Автор з подробицями описує його «народження»: на місті облитих нафтою і спалених дерев «на глибині, лежало щось, схоже чи то на кіндер-сюрприз, чи то на космічну капсулу, чи то на велетенську бруньку з невідомого дерева. Від тепла у бруньці почав хтось ворухитися. Він ворухився і ворухився, тихенько скреготів і крєктав, і шкрябав зсередини товсту шкаралупу. Потім та шкаралупа тріснула і цей хтось почав рити землю. ... земля посередині чорного круга, що залишився після багаття, заврушилася, і під місячний баняк вилізла, важко відсапуючись, якась чорна почвара». Саме ця почвара, що тягнула із собою щось схоже на ноут-бук, і стала рушієм сюжету і причиною епідемії хвороби «абракадабра», що охопила місто. Автор підбирає для опису такі засоби, щоб читач розумів, що це «щось» є витвором неприродним, потворним і страшним, і, як з'ясувалося, дуже небезпечним, Набравши вигляду звичайної дитячої іграшки, почвара зовні нею й залишилася: «... На двох наче людських обличчях було по двоє пар очей і більш нічого, теліпалося чотири руки з трьома пальцями на кожній і чотири ноги». [3, с. 4-5]

Окрім цих персонажів, автор активно «використовує» пласт української міфології, казок, і «населює» свої твори архетипними образами, модернізуючи і оцивілізуючи їх. Такама є Цур і Пек, хранителі вогнища роду, яким дана велика сила знань та віри у незнищенність і вічність роду людського. Правда, Цур згадує про своє справжнє призначення рідко, бо його улюбленим заняттям є споглядання реклами у телевізорі. Пек же любить сидіти перед дверцятами пічки і невідривно дивитися на мерехтливі племінці на вуглинках. Ці дивовижні дідки, у яких повиростали на головах вербові гілки, здатні на різні чудесні перетворення. Саме вони дають прихисток двом прибульцям: Хроні і Рексу, переховують їх від двох конкуруючих фірм, що полюють на дітей. Цур і Пек показують хлопчику та його супутникам місце, назване часовим розломом, й потрапляють всі разом у світ предків, і таким чином рятуються від небезпеки. Поширені у народних легендах образи вовкулак у Галини Малик набувають дуже імпазантного вигляду: вони одягнуті у цілком пристойні чорні костюми, білі сорочки, краватки, у них гладенько зачесане волосся, зібране у вузол. І якби не чорні окуляри, зброя, мета появи, поведінка, їх можна було б сприйняти за держслужбовців найвищого рангу, які щойно вийшли із засідання кабінету міністрів чи з офіційного рауту. Ватажком у них Вульф, глава Ордену, якому й належить викрадений круком Гаєм дорогий нашійник. Такий авторський прийом дозволяє зрозуміти, що зовнішній вигляд оманливий, він лише завуальовує вовкулацьке нутро тих, хто не живе за людськими законами.

Важливим елементом фантастичних повістей Малик є наділення тварин людським умінням говорити. Мова якнайповніше розкриває характер кожного персонажа, його спосіб життя, принципи. Собака Рекс – вірний друг Хроні, спостережливий і сторожкий, тверезомислячий, критичний, завжди готовий захистити тих, хто поруч і хто слабший. Кіт Рата цинічний, нахабний, нечесний, продажний, служить тим, хто платить. Хом'ячок Хомка смислом свого життя вважає ситість шлунка і харчові запаси. Йому незрозуміле, дивне і шкідливе слово свобода та пов'язані з ним незручності бездомного існування. Хомка видав і зрадив друзів без найменших докорів сумління, ще й злукавив, надавши своєму вчинкові шляхетного забарвлення: зробив як свідомий громадянин. Мова його пересипана промовистими приказками і прислів'ями: «Моя хата скраю», «Своя сорочка ближче до тіла»,

«Риба шукає, де глибше, а я – де ліпше». Хом'ячок втратив здатність говорити, як тільки потрапив до клітки й отримав омріяне сите, безпечне і бездумне життя. Шотландська вівчарка Доллі, інтелігентне створіння, непристосоване до жорстких і незвичних умов цього світу, у якій довелося потрапити після смерті господаря, вченого-філолога. Її вишукана мова дисонує з мовленням оточення: грубим, лайливим, звульгаризованим, криміналізованим суржиком. Вона намагається впливати на товариство, до якого потрапила, розкрити справжні цінності в житті. Папуга Фері дуже нагадує загальновідомого персонажа мультфільму про блудного попугая, легковажного і безпринципного, який тільки й здатен повторювати чужі думки, вислови й за першої нагоди емігрує. Крук Гай (теж міфічно-казковий образ) – житель зони. Це особливий персонаж: йому 305 років, він виголошує біблійні істини, які стали афоризмами: «Блаженна та людина, що завжди обачна», «Є час мовчати і час говорити», «Хто в невинності ходить, той ходить безпечно, а хто кривить дороги свої, буде виявлений». Крук бачить значно більше і глибше, ніж інші, аналізує, чітко розмежовувати біле і чорне і є носієм авторської ідеї про мудрість, вічні непроминальні цінності.

Цікаво, що саме мова стає одним із головних персонажів нової повісті Галини Малик. За жанром «Абра&кадабра» – повість-сюр, оскільки події відбуваються не в реальності, а «над» реальністю, за визначенням автора, «що було б, якби». «Sur» з французької – «на», «над». У літературознавстві ця частка найчастіше поєднується із поняттям реалізм, тобто сюрреалізм Цей термін «від франц. Surrealisme – (сюрреалізм – надреалізм) позначає авангардистський напрям у літературі та мистецтві, Теоретики сюрреалізму пов'язували з новою течією надії на побудову нової художньої реальності, яка була б реальнішою («над-реальною») за існуючу». [2, с. 420, 422]

У конкретному випадку йдеться про твір, який за жанровими ознаками має елементи надреального. Події відбуваються в реальному місті, з реальними людьми, у наш час. Навіть поняття епідемія звичне і реальне. Фантастичною є тільки хвороба. Якраз вона і є сюр-витвором автора.

Сюжет повісті доволі простий: в одному містечку з'явилася така собі техногенна почвара-мутант, яка за допомогою комп'ютерних технологій винайшла вірус і заразила через хлопчика Васю (бо саме він підібрав «іграшку») жителів міста. Це була досить дивна хвороба. Від неї не помирали, але катастрофічність її наслідків була очевидною. Людина, яка заражалася вірусом невідомого походження, переставала розуміти людську мову. Їй чулася лише одна фраза: «абракадабра».

У назві зашифровано й, одночасно подається розгадка, розкодування певних прихованих смислів. У більшості тлумачних словників «абракадабра» трактується як нісенітниця, безглуздя, казна-що. Отже, перший висновок такий: людей покарано за те, що мова у соціумі втратила свій первинний смисл, коли речі називалися своїми іменами, і перетворилася на нісенітницю, безглуздя. Адже дуже часто люди говорять не те, що думають, думають не те, що говорять, завуальовують за словесним плетивом суть справи, вчинку.

Проте можливий інший варіант розшифрування назви, якщо взяти до уваги значення, яке пропонує «Великий тлумачний словник української мови»: магічна формула, таємне слово, що їм приписувалася чудодійна сила. [1, с. 8] Це магічне слово вживалося в давнину як заклинання проти різних хвороб. Ймовірно, що це формула порятунку і зцілення людини. Гіпотетична можливість такої епідемії спонукатиме людство до розуміння того, що значить мова для суспільства, точніше, що означає її втрата.

Автор «приховує» головну думку за «абракадаброчною» формою: людство втрачає дар Божий – мову та велику розкіш спілкування. І є небезпека, що перестане розуміти себе,

одне одного. Бо в сучасному світі мова – це навіть не носій інформації, а «словоблудіє». Тому й відбуваються на цій прекрасній планеті неподобства і злочини: війни (стріляють по мирних жителях військові, виконуючи чиїсь безглузді накази, так, як це відбувалося під час епідемії «абракадабри» у місті У.), злодіяння (ті, що біля керма, розкрадають державне майно, нищать природу). Наприклад, начальник сьомого ЖРЕРУ наказав спилати в одному з дворів 9-поверхівки всі дерева, які заважали ремонтувати теплотрасу, губернатор містечка У. ховається за мурами власної дачі від реальних проблем та прагне залишити цю недолугу, доведену до жалюгідного стану ним і такими, як він, країну, і заховатися за високим парканом, якому ймення «закордон». Радник – друга особа в місті, настільки навчений мистецтву «словоблудія», що вже й не помічає власної словесної брехні. Гротескова ситуація: складаючи звернення до громадян, радник так захопився, що від реальної ситуації не залишилося майже нічого, крім слова «епідемія». Навіть діти втягнуті у цей брудний і недосконалий дорослий світ: вони просто пристосовуються до умов життя. Не випадковим був вибір почварою першої жертви і помічника. Це учень п'ятого класу гімназії Вася-Денвер, який ненавидів навчання, заздрив крутим хлопцям, бо не мав комп'ютера та найсучаснішого мобільного телефону. Це типова сучасна цивілізована дитина з мало-забезпеченою сім'єю, де матеріальні проблеми є насущними, а будь-які інші не вирішуються з тої простої причини, що потреби в духовному, моральному, фізичному розвитку просто не існує. І де ж взятися людським цінностям у Васі, якщо вони у цьому суперцивілізованому і до краю зматеріалізованому світі не в ціні. Школяр виявився доволі кмітливим хлопцем: швидко зрозумів, як мати вигоду із ситуації, що склалася. Він стає перекладачем, адже залишається чи не єдиним, хто розуміє людську мову. Отже Вася почувується переможцем, героєм свого часу. Йому до рук припливло таке давно жадане багатство. І зовсім неважливо, який обирається для цього шлях: прихований чи прямий шантаж, вимагання, погрози: гімназист Денвер – господар становища. Утішені його найбільші амбіції: він має все, чим був обділений: найсучасніші комп'ютери, мобільні телефони, цифрові камери, одяг, гроші. Проте біда в тому, що немає перед ким хизуватися: усі заклопотані спільною проблемою: втратою мови і можливості порозумітися. Розв'язка для Васі справедлива і сувора: він і сам стає почварою, оброслою золотавим хутром (подіяли краплі, які щонаочі капав хлопцю у вухо мутант), зате обвішаний молільниками, цифровими апаратами, з грубою чорною барсеткою на поясі.

Характерним для стилю Галини Малик є те, що за фантастичним сюжетом чітко проглядається реальність з усіма проблемами: екологічними (як вплинув Чорнобиль та інші техногенні катастрофи на Україну та українців (торгівля дітьми, поява мутантів, мародерство), моральними (діти Чорнобиля, кинуті напризволяще, людське і стадне в людині, жадоба збагачення будь-якою ціною), стосунки людей і тварин, анекдотична забюрократизованість чиновників, їхнє вміння «поховати» будь-яку справу. Словом, людське суспільство у соціально-культурному і політичному контексті. Автор показує своїх героїв у екстремальній ситуації, адже найкраще пізнається людина у випробуваннях.

Оригінальний, суто маликівський герой – пам'ятники – втілення вічності, божественного творчого начала в людині, незнищенності духу і непроминальних цінностей: добра, любові, честі. Саме вони: Воїн, Художники, Кобзар, Поет та Будитель, – рятують жителів містечка від страшної хвороби, оскільки невіддільні цій хворобі, що охопила місто. Вони єдині, хто не втратив безцінний скарб – мову.

Цікаво, що першопопитом до порятунку мешканців міста стає ... жабеня. Такий прийом: поєднання іронії та абсурду, – автор обирає для увиразнення важливої думки: є

надія на отямлення людини і людства, бо природа здатна до відродження і може допомогти братам своїм старшим (хоч як homo sapiens оцивілізує навколишнє, тим самим нищачи все живе).

Важливим стилістичним елементом є засоби художнього мовлення, специфіка їх функціонування у тексті. Для манери письма Галини Малик характерна простота і строгість викладу, відсутність пафосності, іронія, сатира, а то й сарказм. У тексті подибуємо дотепно-іронічні висновки: «Отож сливи, вишні та горіхові дерева спиляли бензопилою «Дружба», хоча про яку дружбу між пилкою і деревами, які вона пиляє, може йти мова», «Отже, якщо подзвонить президент, він не зрозуміє жодного президентського слова. А кому потрібен такий губернатор, який не розуміє начальства?»

На основі проаналізованих текстів, можна зробити висновок про морфологічні особливості стилю Галини Малик. Автор обирає теми не розроблені, складні і доволі незручні, піднімає такі ж проблеми. Як форму для втілення творчих задумів письменниці обирає фантастичну повість чи повість-сюр, особливостями яких є поєднання реального і фантастичного. Композиційними особливостями творів є своєрідні обрамлення, основними елементами яких є втручання у земні справи фантастичних істот: чи то прибульців з паралельного світу, чи мутанта-почвари. Подієвий тип композиційної організації текстів Малик втілений через хронологічну форму, хоча події відбуваються у різних часово-просторових межах. Сюжет розгортається по прямій лінії за причинно-наслідковим зв'язком. І це, перш за все, пов'язано із логікою реального життя, на яке ніяким чином не впливають фантастичні рушії сюжету. І хоча, за законами жанру, з героями трапляються різні пригоди: фантастичні і нефантастичні, проте більшість випробувань цілком реальні і відбуваються у жорсткому реальному людському світі.

Художньо-мовленнева організація творів письменниці підпорядкована перш за все характерологічній та оцінно-виражальній функціям. Мовленнева манера персонажів творів підкреслює соціальну і культурну приналежність, світоглядні риси, характер, й, одночасно, виявляє оцінне ставлення автора до зображуваного.

Отже, оригінальність сюжету, важливі проблеми, поставлені у творах, ідеї, їх високохудожнє втілення, розуміння психології сучасних дітей роблять повісті Галини Малик цінним надбанням сучасної літератури для підлітків. А своєю повістю-сюр «Абра&кадабра» дитяча письменниці заінтригувала і дорослого читача.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови / упорядник В. П. Ковальова. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник / Галич Олександр, Назарець Віталій, Васильєв Євген. За наук. ред. Олександра Галича. – Київ : Либідь, 2001. – 488 с.
3. Малик Г. Абра&кадабра: Повість-сюр. / Галина Малик – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2011. – 96 с.
4. Малик Г. Злочинці з паралельного світу. / Галина Малик – Львів : Світ, 2001. – 72 с.
5. Малик Г. Злочинці з паралельного світу. / Галина Малик – 2. – Львів : Світ, 2003. – 96 с.
6. Проект програми для середньої загальноосвітньої школи з українською і російською мовами навчання. Українська література. 5–12 класи // Українська література в загальноосвітній школі. – 2002. – №5. – С. 2–64.
7. Родик К. Казкова опозиція // Книжник – Ревю. 2004. – №24. – С. 18–19.

8. Сакулін П. Н. Теорія літературних стилей. – М. : Мир, 1927. – 74 с.
9. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/zvyazki-z-gromadskistyuu-tzmi/gromadske-obgovorennnya/8891>

Liliya Ovdychuk

**Galyna Malyk Style's Morphology
(on example of science fiction novels
«Criminals From the Parallel World»,
«Criminals From the Parallel World-2»
and the sur-story «Abra&Cadabra»)**

Summary. In the article is attempted to identify common features of Galyna Malyk creative manner, to reveal the morphology of her style on the basis of the composite, genre, visual, artistic and linguistic characteristics of literature for teens.

Keywords: Galyna Malyk, the style morphology, theme, artistic and speech means, composite, genre features.

Лилия Овдийчук

**Морфология стиля Галины Малык
(на примере фантастических повестей
«Преступники из параллельного мира»,
«Преступники из параллельного мира-2»
и повести-сюр «Абра&кадабра»)**

Аннотация. В статье сделана попытка определить общие черты творческой манеры Галины Малык, раскрыть морфологию ее стиля исходя из композиционных, жанровых, изобразительных и художественно-языковых особенностей произведений для подростков. Автор статьи исследует индивидуальный стиль писательницы на примере фантастических повестей «Преступники из параллельного мира», «Преступники из параллельного мира-2» и повести-сюр «Абра&кадабра».

Ключевые слова. Галина Малык, морфология стиля, тематика, художественно-речевые средства, композиционные, жанровые особенности.